

Nagy Péter Tibor
Oktatáskutató Intézet

„Az egyenrangú nemzetek Európája” tudat illúzió voltáról.

(Nagy, Péter Tibor: Az "egyenrangú nemzetek Európája" tudat illúzió voltáról In: Szabolcs, Ottó (szerk.) Európai identifikáció: nemzeti identifikáció a történelemtanításban : az 1999. július 4-7-én Debrecenben rendezett Nemzetközi Történelemtanítási Konferencia előadásai Budapest, : ELTE BTK (1999) 82 p. pp. 18-26. , 9 p. szerzői változata)

Eredetileg néhány empirikus összefüggést kívántam bemutatni a népesség „Európatudata” –val kapcsolatban.

Először azonban néhány elhangzott dologra szeretnék reagálni.

Úgy tűnik, Európáról, az európai történelmi tudat kialakításáról beszélve minden eddigi előadó számára a kis nemzetek egyenjogúságának megőrzése a lényeg. S ezen belül, természetesen saját nemzeti identitásunk megőrzése. Az azon való töprengés, hogyan s miképp lenne lehetséges, hogy „Európa” történelmi tudatába – gondolom, mert ez másképpen nem értelmezhető a középiskolát végzett európai emberek történelmi tudatába – szükséges beépíteni a kis nemzetek, mint pl. a magyar nemzet történetét.

Magam úgy vélem, hogy ez, ilyen formában illúzió. Európa fejlettebb részén – részben tudományos, részben pedagógiai okokból, de a középiskolázás általánossá válása miatt is -határozott törekvés figyelhető meg az adatok, a kronológia és eseménytörténet csökkentésére. Közismerten egyre több az életmód- és mentalitás-történet. Erről tanulni lényegesen kézenfekvőbb a „nagy társadalmakkal” kapcsolatban, mint úgy, hogy háttér-információként annyi mindent kelljen megtanulni- megérteni, mint Közép és Kelet-Európa esetében. Fontos lehet, hogy az európai diák ismerje a protestáns és katolikus életmód ill. mentalitás különbségét, de miért kellene ezt az egyetlen olyan nemzeti kálvinizmussal kapcsolatban tanulmányozni, ahol vannak püspökök – a magyar ugyanis ilyen szempontból unikum. Igen fontos lehet megérteni a pravoszláviát, de miért kellene ezt olyan kisállami társadalmak példáján, ahol a képbe erősen „bekavar” a muszlim jelenlét. Igen fontos pl. az írásbeliség terjedésének problémája, de miért kellene éppen azon társadalmak (17-18 századi magyar, cseh, lengyel) példáján tanulmányozni ezt, ahol nem elegendő nemzeti nyelven írni és olvasni...

A „modern”, tehát mentalitás és életmód-történelmi anyagrészekben nincsen túl nagy valószínűsége Magyarországon nyugati megismertetésének...

A politika és diplomáciatörténet számára fenntartott „csökkenő helyre” viszont egyre több a jelentkező, azaz kevesebb fókára egyre több az eszkimó.

1. Számos Európán belüli kis-nemzeti történelem automatikusan fontosabbnak minősül, mint a magyar, román vagy cseh. Az európai integrációban vezető

szerepet betöltő Hollandia nemzeti történelméről tanítani sokkal magától értetődőbb, mint isten háta mögötti apró országok dolgairól. Hasonlóképpen Görögország is kis ország – de a „görög ügy” a 19. század óta szimbolikus jelentőségű az európai értelmiség tudatában.

2. Könnyen belátható az is, hogy a világgazdaságban és a világpolitikában növekvő szerepű hatalmas államok – mint pl. Brazília – történetét nem tanítani, vagy akár két-három szerb vagy szlovák adat kedvéért „feláldozni” több, mint oktalanság lenne.

3. A brit, a francia, a holland – s amennyire tudom a spanyol – szellemi erőterében éppen a nem-nacionalista erők hangsúlyozzák, hogy mennyire fontos az indiai, ausztrál, algériai, indonéziai s más exgyarmati országok „külön” történetének megismerése. E szellemi munka része annak, ahogyan ezek a hatalmas országok saját gyarmattartó múltjukat feldolgozzák, s ebbe „belekavarni” ellene hatna mindannak, aminek nevében kulturális sokszínűséget várunk el Európától. Ráadásul – ha a török vendégmunkások németországi lététől eltekintünk – a nyugat-európai óriásvárosok kulturális sokszínűségének legpregnansabb eleme egyáltalán *nem más európaiak* jelenléte, hanem a volt gyarmati országokból érkezett *ázsiaiak, afrikaiak, óceániaiak* jelenléte.

Szakmai érv is szól a kisállami információk tankönyvekbe zsúfolása ellen. A történelemtanítás nyilvánvalóan nem (vagy legalábbis nemcsak) a multikulturalizmus szolgálóleánya, hanem a politikai folyamatok *megértésének alapja is*. A nagy világpolitikai mozgások közül azok, amelyek döntéseken alapulnak általában a legnagyobb nemzetállamok belpolitikai, illetve nemzetállami keretekben értelmezhető társadalmi – szellemi mozgásainak vannak kiszolgáltatva. Ezért a nagy államok kisebb belpolitikai mozgásai a világtörténelem *intellektuális* feldolgozása szempontjából is fontosabbak, mint a kicsik nagyobb történései.

Ráadásul a kicsik legfontosabb történései, mint a nagyok között folyó események lenyomatai leírhatók: egymáshoz képest viszont semmiképpen nem. Pl. a 19. századi szerb vagy román történelem eseményei jól magyarázhatók a török-orosz-Habsburg erőterében, de egymásból semmi esetre sem. A modernebb történelemből a kisantant sorsa mutatja, hogy a kicsik bonyolult koordinációja sosem pótolhatja valamely nagynak egyértelmű jelenlétét.

Úgy vélem tehát esély sincsen arra, hogy az „európai történelmi tudat” kisebb nagyobb nemzetek történelméből álljon össze. Sőt ez fordítva van: minél kevésbé nemzetállami történetekből áll össze az európai történelem annál nagyobb esélye van annak, hogy a nagy nemzetek diákjai megértsék az Európa többi – részben kicsiny – nemzetével való közösségüket.

Ehhez azt kell egyszer és mindenkorra tudomásul vennünk, hogy a magyar 48 azért és *csak azért* érdekes, mert beleilleszkedik 1848 európai történetébe, 1867 azért és *csak azért* érdekes, mert a Habsburg birodalom sorsát – s ezzel közvetve Bécs és Berlin viszonyát - alakította át, a román 1861 azért érdekes, mert a török birodalom bomlásának ill. az osztrák – orosz erőternek pregnáns tünete, az észti 1939 azért fontos, mert a német-orosz viszony része stb. Nem abban vagyunk

tehát „érdekeltek”, hogy Európa történetének tanításakor „minden egyes nemzet arányos helyet kapjon”, hanem abban, hogy a nemzetek különálló története helyett elsősorban a közös folyamatok, nemzetközi kapcsolatok taníttassanak, s ennek során világos legyen: a nagy nemzetközi politikai relációknak vannak kismemzeti szereplői is.

Hasonlóképpen az ideológia és kultúrtörténet szempontjából is bőségesen elegendőnek kell tekintenünk, hogy a liberalizmus formaváltozatai között, annak általános eszmétörténeti keretében említeték a magyar 19 század gondolkozása, a szocializmus eszmétörténeti keretében a magyar szociáldemokrácia. Megint csak világosan fogalmazva: abban vagyunk érdekeltek, hogy az európai tankönyvekben a felvilágosodásról vagy a liberalizmusról legyenek fejezetek, s ne a nemzet-történelmekről szóló fejezetekben legyenek kultúr és eszmétörténeti alfejezetek.

További fontos kérdés, hogy nem szabad „harci kérdést” csinálni abból, hol húzódnak Európa határai. Azaz: többféle legitim Európafogalom lehetséges. Maximum azt a célt tűzhetjük ki, hogy a nyugat-európaiak „Európa” tágabb fogalmát is megismerjék: nem vonhatjuk kétségbe, hogy az is legitim Európafogalom, mely a társadalmi-politikai struktúrájának az európai centrummal való lényegi azonosságát kritériumként határozza meg, melynek alapján tehát a töröktől megszállt Balkán – s vele Magyarország jó része – ill. a megalakuló Európai Unión kívüli területek nem neveztetnek Európának...

Mindez nyilvánvalóan azt is jelenti, hogy az egységes európai történelemtanítás – történelemtanterv megítélésem szerint illúzió.

A sokszínű Európa történelemtanítása nem a nemzetek történetének arányos tanítása lesz, s minél kevésbé lesz az, annál jobban járnak a kis nemzetek.

A *saját* nemzeti történelem a következő évtizedekben mindig is jelentős részt fog betölteni az európai nemzetállamok oktatásügyében, olyan eszköz marad, melynek funkciója lesz a napi – nemzetállami szintű - politikai társadalmi küzdelmekben való állásfoglalást megelőző egyéni értékválasztásokban, „tanulásként” használandó társadalmi és politikai folyamatok megítélésekor, elemzési rutint – forráskritikai képességet - biztosít a politizáló európolgároknak, asszociációs bázist jelent kulturális vitákhoz stb. A saját nemzeti történelem lényegében kétféle módon járulhat hozzá az Európa-tudat kialakításához: a nemzeti történelem nemzetközi beágyazottságát hangsúlyozhatja, a sokat emlegetett realitásérzékét mélyítheti, illetve hangsúlyozhatja – mi több talán egy kicsit „túl” is hangsúlyozhatná – azokat a vonásokat, jelenségeket, történéseket, melyek párhuzamba állíthatók a mindenkori európai jelenségekkel és tendenciákkal.

Végezetül – a fentiektől, melyeket az itteni hozzászólások váltottak ki belőlem tulajdonképpen függetlenül – eredeti szándékomnak megfelelően néhány adatot szeretnék bemutatni a felnőtt magyar lakosság „Európához” való viszonyáról. A felmérés során a TÁRKI kérdezőbiztosai ezer fős a felnőtt magyar lakosságot

iskolázottság, nem, életkor, településszerkezet szerint reprezentáló népesség elé tártak egyes állításokat, s mérték a hozzájuk való viszonyt.

B23.4 23.4. Mennyire kötődik Magyarországhoz?

;

Szöveges válasz	%-os megoszlás
Egyáltalán nem	0,8
Kevéssé	2,8
Eléggé	16,8
Nagyon	79,4
NEM TUDJA	0,2

B23.5 23.5. Mennyire kötődik Európához?

Szöveges válasz	%-os megoszlás
Egyáltalán nem	1,6
Kevéssé	4
Eléggé	18,3
Nagyon	74,4
NEM TUDJA	1,6

Egészen egyértelmű, hogy *verbálisan* majdnem ugyanarra kötődünk Európához, mint Magyarországhoz. Ehhez azonban közel sem tartoznak „eurokompatibilis” értékek.

B26.3 26.3. A magyarok jobbak, mint mások

Szöveges válasz	%-os megoszlás
Kizárt egyetérteni	16,6
Nem ért egyet	24,8
is – is	26,7
Egyetért	15,6
Teljesen egyetért	5,5
NEM TUDJA	10,5

Látható, hogy a népesség egyötödének van valamiféle generális nemzeti felsőbbrendűségi érzése.

A történelmi tudat és az „Európa-probléma” összefüggését a kérdőív készítői az Osztrák Magyar Monarchiához való viszonnyal kívánták mérni.

B48 48. Hallott Osztrák – Magyar Monarchiáról?

Szöveges válasz	%-os megoszlás
Nem	10
Igen	88,6
NEM TUDJA	1,4

B49.1 49.1. A Monarchia a népek börtöne volt

Szöveges válasz	%-os megoszlás
-----------------	----------------

kizárt egyetérteni	8,3
nem ért egyet	20,5
is – is	21
Egyetért	12,6
teljesen egyetért	6,9
NEM TUDJA	19,1

B49.3 49.3. Az OMM gazdasága nem volt hatékony

;

Szöveges válasz	%-os megoszlás
Kizárt egyetérteni	4,2
nem ért egyet	17,7
is - is	18
Egyetért	16,1
teljesen egyetért	5,2
NEM TUDJA	27,1

B49.4 49.4. Az OMM közigazgatása jobb volt

Szöveges válasz	%-os megoszlás
kizárt egyetérteni	6,1
nem ért egyet	12,3
is – is	15,3
egyetért	15,4
teljesen egyetért	7,2
NEM TUDJA	32,1

B49.5; . A M elősegítette a régió fejlődését

Szöveges válasz	%-os megoszlás
kizárt egyetérteni	6,7
nem ért egyet	13,7
is – is	15,6
Egyetért	18,9
teljesen egyetért	7,8
NEM TUDJA	25,7

B50 50. Az OMM felbomlását mennyire sajnálja

Szöveges válasz	%-os megoszlás
nagyon sajnálja	3,1
Sajnálja	14,5
nem sajnálja	27,1
egyáltalán nem	24
NEM TUDJA	19,8

A fenti számok jól jelzik a felnőtt magyar népesség véleményét a Monarchiáról, de természetesen ezen átlagszámok mögött igen nagy különbségek húzódnak meg, ha a népesség iskolázottsága ill. más demográfiai osztóvonalak mentén vizsgálódunk.

Ez most nem lévén témája konferenciánknak inkább bemutatjuk a mai európai unióra vonatkozó közvetlen kérdést

B51 51. Mennyit hallott Ön az Európai Unióról?

Szöveges válasz	%-os megoszlás
Nagyon sokat	8,8
Sokat	30,5
Nem sokat	48,9
Nem hallott róla	10,4
NEM TUDJA	1,4

B52 52. Hasznos lenne, ha Mo. is tagja lenne?

;;

Szöveges válasz	%-os megoszlás
Hasznos lenne	57,8
nem lenne hasznos	9
NEM TUDJA	20,4

Indokolt a kérdés, milyen összefüggést találhatunk a B50s és a B52-s kérdés között. (Természetesen itt csak 885 ember véleménye alapján formálunk képet, hiszen aki nem hallott a Monarchiáról, azt nem is kérdezték arról, hogy sajnálja e a felbomlását.) Kitűnt, hogy azok körében akik sajnálják, hogy az osztrák magyar monarchia felbomlott, szignifikánsan magasabb az Eurocsatlakozást támogatók aránya, mint azok körében akik nem sajnálják azt.(74,7 % ill. 70,7) Legalább ilyen érdekes azonban, hogy akiknek semmilyen véleményük nincsen a Monarchiáról óriási arányban képtelenek állást foglalni az Eurócsatlakozás kérdésében is. Valamiféle összefüggés tehát mindenképpen megfigyelhető.

	Az Eu-ba lépés			
	Hasznos	nem hasznos	nem tudja	
A Monarchia felbomlását				
	19	7	5	31
nagyon sajnálja	61,3	22,6	16,1	3,8
	3,4	8	2,8	
	105	14	16	135
Sajnálja	77,8	10,4	11,9	16,4
	18,9	15,9	9	
	183	23	51	257
nem sajnálja	71,2	8,9	19,8	31,3
	32,9	26,1	28,7	
	160	35	33	228
Egyáltalán nem	70,2	15,4	14,5	27,7
	28,8	39,8	18,5	
	89	9	73	171
NEM TUDJA	52	5,3	42,7	20,8
	16	10,2	41	

	556	88	178	822
	67,6	10,7	21,7	100

Ha ezután megvizsgáljuk azokat, akik a viszonylagos közelmúltban végezték iskolájukat –azaz 18 és 28 közötti életkorúakat - a különbség a két csoport között még nagyobb. Az Osztrák Magyar Monarchiát sajnálók ugyanis 90,6%-ban a nem sajnálók viszont csak 74,3%-ban hívei az Eurócsatlakozásnak. Azaz a fiatalok körében a történelmi ítélet jobban összefügg a politikai döntéssel, mint az idősebbeknél.

Az érettségizettek körében lényegesen kisebb a különbség a Monarchia kedvelők ill nem kedvelők Euróaffinitása között (78,5 ill 76,3) , de itt is feltűnő, hogy a Monarchiáról véleményt formálni nem tudók körében milyen magas az Eurókérdésben nyilatkozni képtelenek aránya. Tehát még az érettségizettek is igaz, hogy a történelmi vélemény hiánya befolyásolja a közéleti állásfoglalást.

Egy e célból végzett felmérés – többféle kérdéssel vagy nem felnőtt, hanem fiatal felnőtt, vagy éppen iskolai mintán – számos vonatkozásban mutathatna rá arra, hogy a történelm ismeretek és attitűdök hogyan s miképp függenek össze az Eurócsatlakozás támogatásával, illetve azoknak az alapvető alkotmányos követelményeknek az elfogadásával, mely az eurócsatlakozás feltétele.